

з необхідністю проведення значного комплексу слідчих (розшукових) дій, що й обумовлює необхідність не лише проходження навчання та отримання теоретичних знань, а й практичного їх відпрацювання без ймовірної шкоди інтересам потерпілих осіб.

1. О порядке предоставления мест практики учащимся университетов, институтов и техникумов и мест прохождения стажу лицам, прошедшим полный курс указанных учебных заведений : Постановление Совета народных комиссаров СССР от 27.09.1926 // Собрание законов и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства СССР. – 1926. – № 44, отд. 1. – Ст. 320.

2. Сакун С. Правове регулювання проходження стажування студентами вищих навчальних закладів та учнями професійно-технічних навчальних закладів/ Підприємництво, господарство і право № 2/2018. – 2018. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/17.pdf>.

3. Великий енциклопедичний юридичний словник / за редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.

4. Орловський Ю. П. Правовое регулирование подготовки и расстановки кадров / Ю. П. Орловский ; отв. ред. В. И. Никитинский. – Москва: Юрид. лит., 1983. – 112 с.

5. Про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції: Положення (затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24 грудня 2015 року № 1625 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 січня 2016 року за № 76/28206. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16#Text>.

Рудницька К.Г., курсантка
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новицька І.В.,
викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОНТАННОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Вивчення психологічних властивостей окремих категорій злочинців є традиційною сферою юридичної психології. На сьогоднішній день проблема набуває актуальності у зв'язку з появою нових досліджень у галузі психології особистості, пов'язаних із роллю внутрішніх смислів у запобіганні спонтанної ситуативної поведінки. В основу дослідження покладені ідеї польової поведінки (К. Левіна), особистісного детермінізму (С. Л. Рубінштейна), вивчен-

ня смислової сфери, морального розвитку та схильності до підкорення авторитету як джерел активності особистості (Д. О. Леонтьєв, Л. Кольберг, С. Мілгрем та ін.).

Термін «спонтанний злочин» – новий для психології та юриспруденції. Він уперше вводиться у цій науковій роботі для позначення поведінки особи, що потрапляючи у певні обставини, схильна до правопорушень. На нашу думку, джерелом спонтанної злочинності виступає відсутність в особі внутрішніх ієрархічно упорядкованих моральних орієнтирів [2] («внутрішнього стержня» чи «внутрішнього авторитету»), через що її поведінка визначається більшою мірою ситуаційними обставинами та зовнішніми впливами. Основними характеристиками особи, що його вчиняє, на нашу думку, виступають: польова поведінка, схильність до скоєння правопорушень, відсутність внутрішнього авторитету, низький рівень морального розвитку, усвідомлення скоєного за відсутністю відчуття провини.

Оскільки явище спонтанного злочину є новим для теоретичної психології, воно потребує більш чіткого виокремлення від схожих понять. Його варто відрізнити від схожих психологічних та юридичних термінів, зокрема, від: імпульсивної поведінки, злочину у стані сильного душевного хвилювання та від перевищення меж необхідної оборони. Через схожість понять цілком логічно припустити, що деякі з даних злочинів підпадають під категорію спонтанних. Основуючись на аналізі вироків, що виносилися в Україні, спробуємо порахувати, який саме відсоток тяжких злочинів можна назвати «спонтанними». Дослідником О. В. Прижбіло [4] було опрацьовано понад 2 000 вироків в Єдиному реєстрі судових рішень, з яких відібрано 259 вироків по обвинуваченню за злочини, які містили ознаки імпульсивних.

Виходячи із досліджуваної статистики, на злочини, які містять ознаки імпульсивних, припадає близько 13% від загальної кількості вироків, що виносяться в нашій країні. Якщо відняти від цієї кількості вироків злочини, що вчинялися у стані афекту та особами з психічними аномаліями, можна стверджувати, що спонтанними злочинами потенційно можна назвати до 38% правопорушень, які на даний момент кваліфіковані як злочини з ознаками імпульсивних. А це – близько 5% від загальної кількості вироків. Оскільки однією з основних ознак спонтанного злочинця є відсутність «внутрішнього авторитету», важливо розглянути вплив підкорення авторитету на ролі співучасників злочину. Це потрібно для розуміння того, котрий із них схильний до скоєння спонтанного злочину. Однією з фундаментальних причин підкорення, на нашу думку, є бажання перекласти відповідальність за негативні наслідки діяння на іншу особу. Так, особи, що підкорюються авторитету, незалежно від вчиненої дії, стверджують, що їхньої провини у здійсненому не було, адже вони лише виконували наказ. З іншого боку, як не парадоксально, авторитетні особи також частково перекладають відповідальність на інших, реалізуючи власні наміри «чужими руками». Тобто авторитетна особа може не визнавати своєї провини, через те, що дії були виконані не нею самою.

На нашу думку, спонтанні злочинці схильні обирати другорядні соціальні ролі, зокрема виконавця, а не організатора. Це відбувається тому, що будучи схильними до польової поведінки, і не маючи чітких внутрішніх моральних настанов, спонтанні злочинці керуватимуться зовнішнім авторитетом і наказами іншого. Це може проявлятися, як у злочинній поведінці, так і у конформізмі, чутливості до маніпуляцій тощо. Підкорення авторитету можна розділити на індивідуальне та колективне. Індивідуальне підкорення можна розглядати прикладі діади та малої групи. Моделі групового підкорення авторитету у зв'язку зі схильністю великих груп та народних мас до протиправної діяльності, ми поділили на:

1) підкорення авторитету в колективах із жорсткою ієрархією та дисципліною;

2) авторитет як джерело підбурення народних мас;

3) підкорення авторитету лідера в авторитарних державах;

З нашої точки зору, механізм спонтанного злочину як підкорення авторитету можна також розглядати в межах суспільних процесів, куди залучена велика кількість людей. В залежності від наявності у цих індивідів певних «внутрішніх смислів», що утримують їх від польової поведінки, ми можемо говорити про більшу або меншу їхню схильність до злочинної діяльності. Припустити, чи здатна людина до підкорення, можна знаючи про неї деякі особливості. Наприклад, С. Мілгрем описав у книзі «Підкорення авторитету. Науковий погляд на владу та мораль» експеримент, який показав, що люди робочих професій більш схильні до підкорення, аніж особи, професії яких пов'язані з розумовою активністю. Вік та соціальна ситуація розвитку також впливали на схильність до підкорення. Проте найбільш цікавим для нас у дослідженнях Мілгрема виявився етап відмови від діяльності: якщо особа не припиняла «карати учня» на перших етапах, з більшою вірогідністю під впливом авторитету доводила справу до кінця [3]. Цей факт наводить нас на ідею імпліцитної (прихованої) схильності до спонтанного злочину. Можна припустити, що особа буде низько оцінювати свою схильність до такого виду діяльності, проте, розмірковуючи над ситуативною задачею, продемонструє планування відповідних дій. Ситуативна задача у даному випадку виступає «полем», в межах якого «залежні від поля» особи почнуть реалізацію притаманної їм поведінки. Отже, ми вважаємо, що схильність до спонтанних злочинів може недооцінюватися досліджуваними, тому для її операціоналізації в емпіричному дослідженні було обрано ситуативну задачу.

В основу ситуативної задачі покладений експеримент сербської художниці Марини Абрамович [1], яка протягом 6 годин стояла без одягу у виставковому залі, поклавши поряд із собою предмети: фарби, молоток, пістолет тощо і записку, в якій пропонувала відвідувачам робити з собою що завгодно за умови, що їм за це не загрожує жодної відповідальності. В авторську анкету дослідження схильності до спонтанного злочину включений стислий переказ цього експерименту. Досліджуваним пропонується оцінити від 1 до 10, чи

схильні вони використати якийсь із предметів по відношенню до жінки. Якщо так, то який саме, якщо ні – то чому. Ми припускаємо, що досліджувані, експліцитно схильні до спонтанних злочинів, одразу зазначають високий шанс використання предметів. У той час, як особи, що імпліцитно схильні до спонтанних злочинів, можуть зазначити низькі шанси, проте, відповідаючи на друге питання, називати конкретні предмети і способи їх використання на жінці. На основі аналізу літератури були сформульовані гіпотези щодо психологічних властивостей осіб, схильних до спонтанних злочинів.

Гіпотеза №1. Особи, схильні до спонтанних злочинів, нижче оцінюють свою правослухняність у порівнянні з особами, не схильними до даних злочинів.

Гіпотеза №2. Особам, схильним до спонтанних злочинів, властиве підкорення зовнішньому авторитету, тому вони більше піддаються маніпуляціям, можуть робити чи говорити щось під впливом іншої особи, чого самі не хотіли.

Гіпотеза №3. Оскільки особи, схильні до спонтанних злочинів, демонструють підкорення, для них характерні низькі лідерські якості у колективі; при груповій роботі вони обирають роль підлеглого, а не організатора.

Гіпотеза №4. Особи, схильні до спонтанних злочинів, характеризуватимуться вищим рівнем агресії та активними стратегіями поведінки у конфлікті.

Для перевірки гіпотез було проведено дослідження, в якому на різних етапах взяло участь 130 осіб. У дослідженні використовувалися наступні методики: «Встановлення рівня агресії Басса-Даркі» в адаптації Єніколопова, «Стратегії поведінки у конфлікті К. Томаса» в адаптації Н. Гришиної, соціометрія та авторський опитувальник. За результатами дослідження було встановлено, що особи, схильні до спонтанних злочинів, низько оцінюють свою правослухняність, вважають себе схильними до порушень правил і норм (перша гіпотеза підтвердилася); ці ж особи високо оцінюють свою схильність до зовнішніх впливів (друга гіпотеза підтвердилася); вони схильні обирати роль виконавця, проте не відзначаються низькими лідерськими якостями (третя гіпотеза підтвердилася частково); зв'язку схильності до спонтанних злочинів з агресивністю та стратегіями поведінки у конфлікті не знайдено (четверта гіпотеза не підтвердилася). У підсумку можна сказати, що явище «спонтанного злочину», запропоноване нами у цій роботі, доцільно вивчати для кращого розуміння психології злочинця, це допоможе уточнити його мотивацію, встановити роль у групових злочинах, а також ступінь провини за умови притягнення до відповідальності.

1. Жахливий експеримент: художниця протягом шести годин дозволяла глядачам робити із собою будь-що [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/science-life/_zahlivij-eksperiment-hudozhnicya-protyagom-shesti-godin-dozvoljala-glyadacham-robiti-iz-soboyu-budscho/937335 (дата звернення: 21.04.21).

2. Леонтьев Д. О., Смірнов А. Г. Смысл и отчуждение как предикторы поведения в

неструктурируемой ситуации. Экспериментальная психология. Традиции и перспективы. М. : ВШЭ. 2010. С. 680–685.

3. Маклаков А. Г. Общая психология. СПб. : Питер, 2013. 583 с.

4. Прижбило О. В. Імпульсивні злочини та особи, що їх вчиняють: кримінологічний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2017. №13. С. 152–159.

Семенюк Д.С., курсант
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Шинкаренко І.О.,
к.психол.н., доц.,
доцент кафедри
гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРИЧИНИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Як правило, до 13 років суїцидні спроби рідкісні. З 14-15 років суїцидальна активність різко зростає, досягаючи максимуму в 16-19 років. Суїцидальна поведінка у підлітків - це в основному проблема «прикордонної психіатрії». Галузі вивчення психопатій і непсихотичних реактивних станів на тлі акцентуації характеру. Багато суїциди і суїцидальні спроби - прояви так званих «підліткових кризів».

Лише у дуже небагатьох є справжнє бажання накласти на себе руки. У переважній більшості випадків суїцидальна поведінка підліткам - це «крик про допомогу». Не випадково багато спроб відбуваються вдома, притому в денний або вечірній час - крик про допомогу адресований, перш за все, до ближніх. Вирішуються на такий крок, як правило, замкнуті, ранимі по характеру підлітки від відчуття самотності, власної непотрібності, стресів і втрати сенсу життя.

Іноді підлітки розігрують спробу самогубства без жодного наміру дійсно накласти на себе руки, з розрахунком, що вчасно врятують. Всі дії робляться з метою привернути або повернути втрачене до себе увагу, розжалобити, викликати співчуття, позбутися від загрожують неприємностей. Але демонстративні за задумом дії внаслідок необережності, неправильного розрахунку